

KÁROLI INTERDISZCIPLINÁRIS KUTATÁSOK

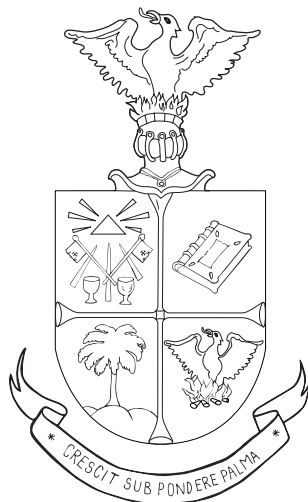
II. kötet

Szerkesztők:

Miklósné Zakar Andrea – Manzinger Krisztián – Becsey Zsolt László

HATÁR/HELYZETEK

Kutatóműhelyi tanulmányok

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Budapest, 2022

Sorozatszerkesztő:

Dr. Miklósné Dr. Zakar Andrea

Olvasószerkesztők:

Dr. Manzinger Krisztián – Dr. Miklósné Dr. Zakar Andrea

ISSN 2676-9972

© Szerzők, 2022

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

Manzinger Krisztián¹

EGY ÉVVEL A HÁBORÚ UTÁN: PÁRHUZAMOS ÁLLAM- ÉS NEMZETÉPÍTÉS HEGYI-KARABAHBAN²

Absztrakt

A 2020 őszén lezajlott második karabahi háború jelentősen rontotta az örmény államépítés lehetőségeit a Hegyi-Karabah Köztársaságban (Arcah). Az örmény katonai összeomlást és a teljes örmény lakosság elmenekülését csak a saját érdekeit érvényesítő Oroszország beavatkozása tette elkerülhetővé. Azeri részről óriási összegekkel zajlik a visszatért területek gazdasági és társadalmi reintegrációja, miközben örmény és arcahi részről a terület működtetését próbálják biztosítani a gyökeresen megváltozott térségi viszonyok között.

Abstract

The Second Karabakh War have significantly worsened the prospects of ethnic Armenian state-building in the Republic of Artsakh (Nagorno-Karabakh) in late 2020. Although Moscow had its own interests with the move, it was only the Russian political intervention that both impeded the total collapse of the Armenian military and allowed the majority of the ethnic Armenian population of Artsakh to remain in their homes. Since then, Azerbaijan has been investing a vast amount of money into the economic and social reintegration of the Liberated Territories, while Armenia and Artsakh have been trying to procede amid the drastically changed regional circumstances.

---

1 A szerző a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának adjunktusa és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézetének munkatársa.

2 A kézirat lezárásának időpontja 2021. október 31.

A bakui EXPO-n 2021. október 20-22. között rendezték meg az Első Azerbajdzsáni Nemzetközi Karabahi Helyreállítási, Újjáépítési és Fejlesztési Kiállítást.³ A rendezvényre alig egy évvel a legutóbbi karabahi háború kitörését és kevesebb mint egy évvel a moszkvai fegyverszüneti megállapodás aláírását követően került sor az azeri fővárosban. A 2020. szeptember 27-én kezdett azeri hadművelet döntő áttörést jelentett és véget vetett az 1994 óta fennálló status quo-nak. Az azeri vezetés azóta kiemelt legitimációs hivatkozásként kezeli a második karabahi háborúban az örmények felett aratott katonai győzelmet, illetve a hadműveletek és a fegyverszüneti megállapodás értelmében visszaszerzett területek újjáépítését.

Jelen írásban röviden áttekintjük azokat a tényezőket, amelyek a 2020 szeptemberében kitört konfliktus előzményeként kiemelt fontosságúak, a konfliktus lefolyását és a fegyverszünetet követő időszak azeri és örmény, illetve karabahi újjáépítési, állam- és nemzetépítési törekvéseit. Feltételezésünk szerint habár Azerbajdzsán jelentős forrásokat fog a karabahi terület fejlesztésére fordítani, a belátható jövőben azzal kell számolnia Bakunak és a nemzetközi közösségnek is, hogy Moszkva stratégiai érdekei miatt és az azeri részről a karabahi örmény lakosságnak kínált – a helyben maradást és az identitásuk szabad megőrzését és fejlesztését is biztosító – megfelelő ajánlat hiányában Arcah/Hegyi-Karabah megmaradt területe idegen testként fog létezni a Kaukázusban.

Történelmi előzmények

A Kaukázus térsége stratégiai fontosságú: hosszú ideje az orosz, perzsa (iráni) és török népek hatalmi törekvései a meghatározóak e régió szempontjából. Mellettük élnek még örmény és grúz nyelvű népek, illetve több más kisebb, önálló állammal nem rendelkező népcsoport is a térségben, de a térség geopolitikai sorsába ők döntő beleszólással nem rendelkeznek.

A környező területekkel együtt Hegyi-Karabah a 19. század első felében került Perzsiától Oroszországhoz, a területek etnikai elhatárolására pedig az első hivatalos törekvések a 20. század elején jelentkeztek. Ennek következtében a terület birtoklása kapcsán az első örmény-azeri összeütközés

---

3 A rendezvény honlapja: <https://rebuildkarabakh.az/>

1905-1906-ban történt, majd 1918-1920-ban is voltak harcok a felek között. Az első hivatalos népszámlálást a Szovjetunió hajtotta végre a területen, ami Hegyi-Karabahban 89%-os örmény többséget mutatott ki.

A múlt kapcsán az örmény és az azeri narratíva eltér: az örmények szerint több ezer éve ők lakják a térséget, az azeri szerint az 1805-ös orosz hódítást követően telepítette be az orosz kormányzat az örmény lakosságot. Hegyi-Karabah területét 1921-ben a bolsevik vezetés tudatosan csatolta Azerbajdzsánhoz, majd szervezte autonóm tartománnyá 1923-ban.⁴ Ennek megvalósítása a szovjet oszd meg és uralkodj felfogást mutatta: habár nem minden összefüggő örmény lakosságú azerbajdzsáni területet foglaltak bele, de azeri lakosságú részeket is hozzácsatoltak.⁵ Már ekkor kulcsfontosságúnak bizonyult a Hegyi-Karabhot és Örményországot összekötő Lachin-korridor, amelyet nem csatoltak az autonóm tartományhoz, így Azerbajdzsán teljes ellenőrzését teremtették meg a Hegyi-Karabah és az Örményország közötti kapcsolat felett.⁶

A Szovjetunió fennállása idején többször is felmerült a térség Örményországhoz csatolása, de az mindig elbukott a moszkvai pártvezetés ellenállásán. Moszkva számára azonban megfelelő volt a kontrollált konfliktus, így például nem lépett közbe amikor az Azerbajdzsáni SZSZK megsértette az örmények nemzetiségi jogait és kedvezőtlenebb gazdasági helyzetbe hozta őket az azeriekhez képest.⁷ A hegyi-karabahi kérdés a Szovjetunióban erősödő

---

4 Ennek a döntésnek volt a része Nahicseván exklávéként Azerbajdzsánhoz való csatolása is, amellyel a Kemál Atatürk kommunisztává tételét remélő Leninnek Törökország vonatkozásában voltak terve. RASIZADE, Alec: Azerbaijan's Prospects In Nagorno–Karabakh, in. *World Affairs: The Journal of International Issues* Vol. 15, No. 2 (Summer 2011), 144–145.

5 MERENICS ÉVA: Az autonómiából szakadár állammá válás okai Hegyi Karabah esetében, *Kisebbségkutatás* 2014/1., 77.

6 A szovjetek 1918 óta tudatosan manipulálták az azeri és az örmény felet Karabah kérdésével, Sztálin 1921-es, egyik felet sem kielégítő döntése ennek a helyzetnek a fenntartását szolgálta. Az autonóm tartomány megszervezésével kapcsolatosan ld. SAPAROV, Arsène: Why Autonomy? The Making of Nagorno-Karabakh Autonomous Region 1918-1925, in. *Europe-Asia Studies*, Vol. 64, No. 2, March 2012, 281–323.

7 MERENICS: i.m., 80–83.

nacionalizmussal⁸ és a birodalmi keretek erjedésével párhuzamosan került felszínre, majd torkollott háborúba. 1988-1991 között a szovjet hadsereg többnyire elválasztani igyekezett az azeri és a karabahi örmény fegyvereseket, de ha valamelyik fél javára beavatkozott, az leginkább az azeri volt, mert meg akarta akadályozni, hogy az örmények esetleges sikere más népeket is a tagköztársasági határok átrajzolására sarkalljon.⁹ 1991 végén a szovjet csapatok kivonultak a térségből, miközben évek óta zajlottak az örmény-, illetve azeri-ellenes pogromok Azerbajdzsán területén (Szumgait, Baku, Hodzsali stb.).

1991. augusztus 29-én Azerbajdzsán kikiáltotta a függetlenségét, amire válaszul szeptember 2-án Hegyi-Karabah/Arcah kikiáltotta az elszakadását Azerbajdzsántól. A fokozódó katonai konfliktusban november 21-én Azerbajdzsán eltörölte Hegyi-Karabah autonómiáját,¹⁰ a területét régiókra osztotta, a fővárost, Stepanakertet pedig átnevezte Khankendi-re.¹¹ Az arcahi hatóságok erre válaszul december 10-én függetlenségi népszavazást rendeztek,¹² majd ennek eredményét legitimációnak használva 1992. január 6-án ismét kikiáltották a függetlenségét.¹³

---

8 A folyamatok kapcsán lásd OLCOTT, Martha B.: Gorbachev's National Dilemma, in: *Journal of International Affairs* Vol. 42, No. 2, Spring 1989, 399–421.

9 ALEKSEEV, Denis: Russian Strategies in Eurasia during the 1990s, in: MOGA, Teodor Lucian – INCALȚĂRĂU, Cristian – IBĂNESCU, Bogdan (szerk.): *European Union at Crossroads: Building Resilience in Times of Change*, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi 2018, 178.

10 A № 279-XII. sz., 1991. november 26-án elfogadott törvény többek között az örmény nacionalisták által okozott beavatkozással, az örményországi félmillió azeri lakosság számára létesített hasonló intézmény hiányával és az autonómia Azerbajdzsán szuverenitását és területi integritását veszélyeztető jellegével indokolta az autonómia felszámolását. Az Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini ləğv etmək haqqında, <http://www.e-qanun.az/framework/6783>

11 A törvény értelmében visszakapta „ősi” nevét Mardakert (Aghdara) és Martuni (Khojavend) is.

12 Ebben az időben, 1991. december 1-jén tartották a függetlenségi népszavazást Ukrajnában is, illetve az Ukrajnán belüli – nem ismert – népszavazásokat a kárpátaljai és a Beregszászi járási autonómiáról.

13 Időközben, 1991. december 29-én Azerbajdzsán is megtartotta a függetlenségi népszavazást, amelynek során a szavazó lakosság 99,8%-a támogatta az állami önállóságot.

Az 1988 óta zajló háborúban a karabahi örmény erők kerültek felülre: 1992 májusában karabahi ellenőrzés alá került a Lachin-korridor,¹⁴ így közvetlen földrajzi összeköttetésbe került Arcah Örményországgal. 1992 elején Oroszország¹⁵ a csapatok visszaküldéséért az azeri energiaexport feletti ellenőrzés jogát kérte, amit Azerbajdzsán elutasított és ennek folytán – az oroszokkal szembeni garancia megteremtéseként – megkezdődött a külpolitika török irányba fordítása, miközben az oroszok az örmény oldal mellé állva eldöntötték a konfliktus kimenetelét:¹⁶ a karabahi örmények az azeriektől egyre több fegyvert szereztek, a területek elvesztése pedig folyamatosan demoralizálta az azeri hadsereget.¹⁷ Az 1993. decemberi azeri offenzíva után Örményország reguláris csapatokkal is segítette az arcahi fegyveresek küzdelmét,¹⁸ az azeri vereséget pedig az előző okokon túl felgyorsította az országon belüli belpolitikai bizonytalanság is. Az első karabahi háborút¹⁹ végül az 1994. májusi fegyverszünet zárta le, amelyben Baku először ismerte el félként Arcahot, ráadásul Azerbajdzsán a megállapodás értelmében elveszítette a kontrollt a háború előtti Azeri SZSZK területének 17%-a felett. Örményországba 330-400.000, Azerbajdzsánba 650.000-1.200.000 menekült érkezett, ami komoly kihívást jelentett a két társadalomnak.²⁰ A kialakult frontvonalak – néhány azeri részről 2016-ban visszaszerzett stratégiai pont kivételével – 2020 szeptemberéig nem változtak.

---

14 UHLIG, Mark A.: The Karabakh War, in: *World Policy Journal* Vol. 10, No. 4 (Winter, 1993/1994), 47.

15 1991. december 25-én megszűnt a Szovjetunió.

16 IPEK, Pinar: Azerbaijan's Foreign Policy and Challenges for Energy Security, in: *Middle East Journal*, Spring, 2009, Vol. 63, No. 2, 230–231.

17 UHLIG: i.m., 47-52

18 RASIZADE: i.m., 147.

19 Az események rövid kronológiáját ld. például YOUSEFI, Vahid–KÓBORI Judit: Az örménység viszontagságos történelme az ókortól napjainkig, *Századok* 2017/4., 34–35.

20 NEJAD, Hassan Mohamadi: Turmoil in the Caucasus: The Azeri-Armenian Dispute, International Law, and Conflict Resolution in the Post Cold-War World, *Peace Research* Vol. 27, No. 2 (May 1995), 41–42., YOUSEFI – KÓBORI: i.m., 33.

Arcah 1991-2020 között

1991-2020 között egy korlátozott kapacitásokkal zajló állam- és nemzetépítés zajlott Arcahban, miközben Azerbajdzsán a terület visszafoglalására készült. A nemzetközi jog nem rendelkezik általánosan elfogadott fogalommal az *állam* meghatározására, de a közmegegyezés három tényezőt azonosít be, amelyekkel Arcah is rendelkezik, rendelkezett: meghatározott terület, azon élő lakosság és a felettük egy kormányzat és intézményrendszer révén gyakorolt – teljes és kizárólagos – szuverenitás. Ennek alapján, habár Arcahot nemzetközi téren nem ismerték el államként – legjobb esetben maximum vitatott területként –, a régió mégis akként működött, jelentős mértékben Örményország és az örmény diaszpóra támogatásával.

1. ábra. Arcah 2020 nyarán. (Forrás: <https://besacenter.org/turkey-nagorno-karabakh-strategy/>) Pirossal jelölve azok a területek, amelyek az Azerbajdzsánon belül 1991 előtt az autonóm Hegyi-Karabakh részei voltak és 1991 után örmény fennhatóság alá kerültek, késsel azok, amelyek azeri fennhatóság alatt maradtak az első karabahi háború során és narancssárgával az 1990-es évek elején örmény ellenőrzés alá került, az autonóm Hegyi-Karabakhon kívüli azeri területek.

Más volt viszont a helyzet az első karabahi háború során megszállt és 1988 előtt nem a Hegyi-Karabakh autonóm területéhez tartozó – a 2020. novemberi

fegyverszünet értelmében Azerbajdzsánnak visszaadott, de 1994-2020 között arcahi ellenőrzés alatt állott – régiók esetében: ezt a részben vagy teljesen elfoglalt hét azerbajdzsáni kerületet illegálisan megszállt területnek tekintette a nemzetközi közösség.²¹(Ld. 1. sz. ábra) A területek örmény megszállását stratégiai érdekek indokolták: Lachin és Kelbajar Örményország és Hegyi-Karabah összeköttetését biztosította, Agdam birtoklása pedig a fővárost, Sztepanakertet vonta ki az azeri tüzérség hatóköréből.

Örményország az elmúlt évtizedekben Arcah/Hegyi-Karabah Köztársaság védnökeként tevékenykedett, a két terület között szoros kapcsolat állt fenn, például az örmény államfők közül Robert Kocharyan (1998-2003) és Serzh Sargsyan (2008-2013) is karabahi születésűek voltak. Nemzetépítési szempontból feloldhatatlan kettősség jellemzi Arcah helyzetét: habár a szakadár állam arra törekszik, hogy a nemzetközi közösség függetlennek ismerje el és 2006 óta saját alkotmánnyal is rendelkezik, az örmény nép egységét nem vonja kétségbe. A szoros kapcsolat ellenére Jereván sem ismerte el soha a nemzetközi jog megsértésével létrehozott állam önállóságát, mert egyrészt ez ellentmondott volna az egységes örmény állam ideájának,²² másrészt pedig népszavazás révén kívánta a térség sorsát rendezni – vagyis azt szerette volna, ha Arcah lakói nemzetközileg elismert népszavazás keretében szavazhatnak a függetlenségről, amelyet a terület Örményországgal való egyesülése követhetett volna.²³

Arcahban 2006 óta saját útlevelet igényelhetnek az állampolgárok, de mivel annak nemzetközi elismertsége korlátozott,²⁴ a lakosság rendelkezik örmény útlevelel is. A kettősségben számos esetben jelentkezik, így például az örmény dram a fizetőeszköz, de saját mobil- és vezetékes telefonhálózat működik Arcahban, bélyegeket bocsátanak ki és nagykövetséget tartanak fenn Jerevánban. Arcah önálló politikai élettel is rendelkezik, az 1890-ben

---

21 KUCHINS, Andrew C., MANKOFF, Jeffrey és BACKES, Oliver: *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests*, Center for Strategic and International Studies (CSIS) (2016), 6.

22 NEJAD: i.m., 44.

23 KUCHINS et al.: i.m., 6.

24 A terület lakossága Örményországba vízum nélkül utazhat, emellett három szinten el nem ismert állam, Transznisztria, Dél-Oszétia és Abházia ismeri el az arcahi útlevelet.

alapított Örmény Forradalmi Föderáció (ARF) az egyetlen párt, amely deklaráltan az egységes Örményország megteremtéséért küzd és jelen van az örmény, az arcahi, de még a libanoni parlamentben is.

Habár a lakosság nem csökkent jelentősen az 1989-es utolsó szovjet népszámlálás után – leszámítva a teljes azeri lakosság elmenekülését – a népesség negyede már a 2000-es évek közepén is nyugdíjas korú volt.²⁵ Arcah a lakosságszámhoz képest rendkívül nagy, mintegy 15-20.000 fős hadsereget tartott fegyverben, amely teljes mértékben lezárta a „határt „Azerbajdzsán felé, illetve amely az örmény(országi) hadsereggel magas fokú integráltsággal működött”.²⁶ A hadsereg kifejezetten fontos nemzeti szerepet tölt be az örménység számára (is): az első karabahi háborúban kivívott győzelem az örménység egészének nemzeti öntudatát javította²⁷ – ez azonban a 2020-as vereséggel szertefoszlott. Arcah gazdasága – eltérően más dél-kaukázusi befagyott konfliktusok révén létrejött államoktól, a félreeső földrajzi helyzete miatt – a csempészet helyett Örményország kölcsöneire, az örmény diaszpóra adományaira, illetve az első karabahi háború lezárását követően végrehajtott privatizáció révén szintén a diaszpóra által működtetett szőnyeg- és bányászati iparra épül.²⁸

Az 1994-2020 közötti időszak fejleményei nem kedveztek az örményeknek (sem Örményországban, sem Arcahban): az azeri lakosság növekszik, az örmény elöregedőben van, ráadásul a két ország gazdasági és emiatt a katonai helyzete teljesen eltérő: az olajbevételeknek köszönhetően Azerbajdzsán lényegesen többet tudott költeni fegyverkezésre: 2015-ben 4,8 milliárd USD-t, miközben ugyanabban az évben Örményország teljes állami költségvetése ennek kétharmada, 3,2 milliárd USD volt.²⁹

Az 1994-2020 közötti időszakban többször is volt tárgyalás a helyzet rendezésére a felek között, de tényleges megegyezési akarat nem, így eredményt sem értek el. Moszkva végig a status quo megőrzésére

---

25 KOLSTØ, Pål – BLAKKISRUUD, Helge: Living with Non-Recognition: State- and Nation-Building in South Caucasian Quasi-States, in: *Europe-Asia Studies* Vol. 60, No. 3 (May, 2008), 500.

26 KOLSTØ – BLAKKISRUUD: i.m., 490.

27 KOLSTØ – BLAKKISRUUD: i.m., 500–501.

28 KOLSTØ – BLAKKISRUUD: i.m., 496.

29 KUCHINS et al.: i.m., 7.

törekedett és minden alkalommal beavatkozott – így különösen a 2016-os konfliktus idején – amikor szükségét látta. Habár csak Örményország tartozik Moszkva katonai és gazdasági integrációs szervezeteibe, az elmúlt időszakban Azerbajdzsán lényegesen felértékelődött Moszkva számára, jelentős részben az energiahordozók és a török katonai szövetség miatt, miközben a Jerevánban 2018-ban hatalomra került örmény kormány egyensúlyozást célozva távolodni igyekezett Oroszországtól – ez pedig keserűen megbosszulta magát a 2020-as második karabahi háború során.

A fordulat: a 2020-as háború

Jelen írásban nem célunk a háború lefolyásának, illetve a nemzetközi jelentőségének vizsgálata, azonban szükséges a háború egyes aspektusait mégis röviden bemutatni. Az évtizedek óta zajló állóháborúból a kimozdítást az azeri hadsereg által bevetett török és izraeli drónok jelentették, amelyek október első felében áttörték az örmény védvonalakat. Két elbukott fegyverszüneti megállapodást követően a döntő lélektanieseményt Susa – az arcahi területen fekvő azeri kulturális főváros – november 9-i bevétele jelentette, ami a teljes arcahi terület közeli katonai elfoglalásával fenyegetett. Ennek lett a következménye, hogy Moszkva rábírta a feleket arra, hogy november 9-ről 10-re virradó éjszaka fegyverszüneti egyezményt írjanak alá, amely mindkét (mindhárom) fél számára adott valamit, de természetesen a legtöbbet az örmények veszítették. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a moszkvai fegyverszünet harmadik aláírója – az orosz és az azeri elnök mellett – az örmény miniszterelnök volt, nem pedig Arcah elnöke.

A fegyverszünet aláírásáig az azeri erők elsősorban Arcah déli, Iránnal határos részein törtek előre és november 9-re, Susa elfoglalásával, átvágták a térséget Örményországgal összekötő fő közlekedési útvonalat. Örmény szempontból ennél is kétségbeejtőbb volt, hogy a front átszakadása valamennyi örménylakta arcahi terület gyors elfoglalásával fenyegetett, így örmény részről a fegyverszünet aláírása volt az egyetlen eszköz, amellyel megakadályozhatták azt, hogy Azerbajdzsán a terület egészét elfoglalja és hogy a régiót az azeri fennhatóság elől menekülő örmény lakosság teljes egészében elhagyja. Azeri részről a fegyverszünet a kibontakozóban levő teljes katonai győzelem bekövetkezését lehetetlenítette el, de Bakunak

nem volt választási lehetősége, ráadásul ígéretet kapott valamennyi olyan területnek az átadására, amelyek a korábbi autonóm Hegyi-Karabahon kívül feküdtek, de 1994-re örmény megszállás alá kerültek. (Ld. 2. ábra.) Örmény részről ezeknek a területeknek a kiürítése volt az ára annak, hogy az azeri offenzívával még el nem foglalt hegyi-karabahi területeket megtarthatták, sőt az orosz békefenntartók oda történő bevonulásával be is biztosították – legalábbis egyelőre. A konfliktus, illetve a rendezés fő nyertesének Moszkva tekinthető, amely azeri hozzájárulással békefenntartókat küldhetett Hegyi-Karabahba – ott korábban nem voltak orosz katonai erők.

2. ábra. Arcah területe a 2020-as háború után. (Forrás: <https://en.wikipedia.org>) A déli területeket az azeri hadsereg elfoglalta a háború során, a nyugati és keleti részeket az arcahiak a fegyverszünetet követően ürítették ki és adták át Azerbajdzsánnak, a középső területeken pedig megmaradt az arcahi igazgatás és orosz békefenntartók vonultak be. Arcah és Örményország között helyezkedik el a Lachin-korridor, amely azeri fennhatóság alá került, de orosz békefenntartók közreműködésével biztosítja a kapcsolatot a két örmény lakosságú terület között.

Arcah a háború után

Habár Arcah Hegyi-Karabah-on kívüli területei többnyire gyéren lakottak voltak az első karabahi háború után, az ottani lakosság az azeri hadsereg elől Örményországba és Arcah más részeire menekült, ami jelentős társadalmi problémákat okozott. A harci cselekmények elmúltá és az orosz csapatok jelenléte jelentette biztonság miatt viszont november 14. után megkezdődött az elmenekültek visszatérése, 2020. december 20-ig 42.051 fő tért vissza,³⁰ 2021. január végére pedig meghaladta az 50.000-et.³¹ Elhelyezésük elősegítése érdekében – részben orosz segítséggel – megindult a harcok során megrongálódott ingatlanok helyreállítása,³² sőt az első karabahi háború után üresen maradt településeken is helyreállítást tervez az arcahi kormányzat a menekültek letelepítése érdekében.³³ Az újjáépítés legnagyobb külföldi szponzora Örményország, amely 82 milliárd drammal (150 millió euró) segítette Arcah újjáépítését,³⁴ és újabb összegek folyósítását is kilátásba helyezte.³⁵ Emellett a diaszpóra, illetve örmény cégek az arcahi újjáépítés a további fontos finanszírozók, de oroszországi támogatókra is számítanak.³⁶

---

30 Արցախի Է վերադարձել 42 051 մարդ, ռուս զինվորական բժիշկները 759 բնակչի օգնությամբ են ցուցաբերել (2020. december 20.) <https://armenpress.am/arm/news/1038385.html>

31 Over 50,600 refugees return to Nagorno-Karabakh – Russian defense ministry (2021. január 24.) <https://tass.com/society/1248253>

32 Արցախում պատվիրել են ՌԴ աջակցությամբ արագ կառուցվող հինգ տուն. ծրագիրը մտել է փորձնական իրագործման փուլ (2020. december 18.) <https://armenpress.am/arm/news/1038215.html>

33 Արցախում շարունակվում են վնասված բնակելի տների ու կրթօջախների վերականգնման շինաշխատանքները (2020. december 3.) <https://armenpress.am/arm/news/1036678.html>

34 Հայաստանը Արցախին հատկացրել է ավելի քան 82 միլիարդ դրամի աջակցություն (2021. augusztus 24.) <https://armenpress.am/arm/news/1061501.html>

35 Հայաստանն ավելի քան 13 միլիարդ դրամ կհատկացնի Արցախին (2021. augusztus 27.) <https://armenpress.am/arm/news/1061760.html>

36 Արտակ Բեգլարյանը Մոսկվայում քննարկել է Արցախի վերականգնման

3. ábra. Arcah területének változása 2020 végén (Forrás: <https://hy.wikipedia.org>) A korábbi terület világossal jelzett körülbelül negyede maradt arcahi kézen, a sötéttel jelzett területek visszakerültek azeri fennhatóság alá.

2020. december 16-án Harutyunyan arcahi elnök kormánya prioritásairól beszélve kifejtette, hogy Arcah célja minden polgárát megvédeni – habár az arcahi-azeri „kontaktvonal” a háború előtti két és félszeresére növekedett³⁷ –, illetve visszaállítani országa – háború előtti – területi integritását.³⁸ Az arcahi kormányzat kötelezettséget vállalt, hogy három éven belül minden otthonát veszített polgárnak lakhatást teremt, ráadásul az otthonteremtés egyes költségeit – elsősorban a hitelek fizetése az első három évben – is átvállalja Arcah, valamint a munkanélküliek számára legalább hat hónapig

---

ու զարգացմանն առնչվող մի շարք հարցեր (2021. október 20.) <https://armenpress.am/arm/news/1066062.html>

37 Ադրբեջանը շարունակում է սադրիչ վարքագիծը. Արայիկ Հարությունյանը՝ անվտանգային մարտահրավերների չեզոքացման մասին (2020. december 16.) <https://armenpress.am/arm/news/1037994.html>

38 Աշխարհը կասկած չունի՝ Ադրբեջանն է դիմել ուժի. Հարությունյանը խոսել է Արցախի տարածքային ամբողջականության վերականգնման մասին (2020. december 16.) <https://armenpress.am/arm/news/1038001.html>

biztosít egy minimális ellátást (142 USD/hó).³⁹ Az elveszített otthonokért a kormány családtagonként 250.000 dram (521 USD) segélyt ígért.⁴⁰ Mindez azonban rendkívül szükséges is, az örmény nyelvű sajtóban tömegesen jelentek meg hírek arról, hogy a menekültek nemcsak otthonukat és munkájukat veszítették el, de megtakarításokkal sem rendelkeznek, ráadásul az elhozott javaikat csak olcsó áron tudják értékesíteni, szállást pedig csak drágán találnak, ráadásul a téli számlák is nagyobbak.⁴¹

A 2020. őszi harcok jelentős károkat okoztak Arcach területén, amelyeknek javítását a fegyverszünet aláírását követően azonnal meg kellett kezdeni, különös tekintettel a tél beálltára. November végére a sztyepanakerti gáz- és áramellátás szinte teljesen helyreállt⁴² és megindult az iskolák újrainyitása.⁴³ A területek elvesztése és a lakosság egy részének elmenekülése miatt jelentősen csökkent az arcahi iskolák és iskolások száma: az előbbi 217-ről 100 körülire, az utóbbi pedig mintegy felére, de a Martuni régióban a korábbi iskolások közel háromnegyede hiányzott 2020 végén.⁴⁴

Az infrastruktúra is komoly károkat szenvedett a harcok és a területek kiürítése miatt. Többnyire már 2020 őszén megtörtént az elektromos vezetékek helyreállítása, illetve Martuni régióba egy új elektromosvezeték

---

39 Նախատեսվում է, որ պետությունը երեք տարի կվճարի արցախցիների հիպոթեթային վարկերը (2020. december 16.) <https://armenpress.am/arm/news/1038010.html>

40 Արցախում տները կորցրած ընտանիքներն ամեն անձի համար կստանան 250 հազար դրամ աջակցություն (2020. december 10.) <https://armenpress.am/arm/news/1037366.html>

41 Մեր տեղեկություններով Շահումյանի երկու գյուղ մնալու են Արցախի սահմաններում. շրջվարչակազմի պատասխանատու (2020. november 26.) <https://armenpress.am/arm/news/1035954.html>

42 Ստեփանակերտում 95-97 տոկոսով վերականգնվել են գազամատակարարումն ու էլեկտրամատակարարումը (2020. november 27.) <https://armenpress.am/arm/news/1036062.html>

43 Ստեփանակերտում տեղի է ունեցել դպրոցի վերաբացման արարողություն (2020. november 27.) <https://armenpress.am/arm/news/1036108.html>

44 Արցախի սահմաններում է մնացել նախկինում գործող դպրոցների մոտ կեսը (2020. december 11.) <https://armenpress.am/arm/news/1037513.html>

kiépítése⁴⁵ – a korábban használt vezeték ugyanis azeri ellenőrzés alá került területen vezet át. Az áram kérdése egyébként is problematikusá vált annak következtében, hogy Arcah a 36 vízerőművéből 30-at elveszített, így elektromos áramból behozatalra szorul: saját fogyasztásának mindössze 20%-át állítja elő, a többi Örményországból érkezik.⁴⁶ A vízzel kapcsolatosan is léptek fel gondok: 2021 nyarán a szárazság, illetve a menekültek száma miatt zavarok keletkeztek Sztepanakert vízellátásában,⁴⁷ amire reagálva megkezdték a fővárost egy folyóval összekötő ívóvíz-csatorna kiépítését,⁴⁸ illetve – az orosz békefenntartók támogatása mellett – megkezdődött egy ipari célú víztározó építése is az új kontaktvonal arcahi oldalán.⁴⁹

A 2020-as háborút megelőzően két fő közlekedési útvonal kötötte össze Arcah és Örményország déli és északi területeit; ezek közül novemberben Susa elfoglalásával az azeriek átvágták a délit, Kelbajar (azeri nevén *Kəlbəcər*) fegyverszünet szerinti kiűritésével pedig azeri ellenőrzés alá került az északi. Az orosz békefenntartók ellenőrzése mellett a kiűritéssel nagyjából egyidőben újra megindult a déli útvonal használata a Lachin-korridoron keresztül.⁵⁰

A háború legfontosabb következménye – az örménység egészének

---

45 Արցախի Մարտունու բնակավայրերի էլեկտրամատակարարման աշխատանքներ են ընթանում (2020. december 17.) <https://armenpress.am/arm/news/1038122.html>

46 Վերականգնվել է Հայաստանից Արցախ հասնող էլեկտրականության օդային գիծը (2020. december 14.) <https://armenpress.am/arm/news/1037736.html>

47 Ստեփանակերտում ջրի հետ կապված անսխալադեպ իրավիճակ է ստեղծվել. շահագործվում են ԽՍՀՄ-ից մնացած արտեզյան հորերը (2021. augusztus 13.) <https://armenpress.am/arm/news/1060676.html>

48 Մեկնարկել է Պատարա գետը Ստեփանակերտի ջրամատակարարման համակարգին միացնող խողովակաշարի կառուցումը (2021. szeptember 1.) <https://armenpress.am/arm/news/1062113.html>

49 Խաղաղապահներն ապահովում են Արցախում ջրամբարի շինարարական աշխատանքների անվտանգությունը (2021. augusztus 27.) <https://armenpress.am/arm/news/1061743.html>

50 Nagorno-Karabakh Residents Feel ‘Relieved’ at Seeing Russian Peacekeepers Arrive (2020. november 16.) <https://sputniknews.com/world/202011161081180904-nagorno-karabakh-residents-feel-relieved-at-seeing-russian-peacekeepers-arrive/>

nemzeti büszkeséget okozó első karabahi háborús győzelmet teljes egészében felülíró 2020-as totális vereség mellett – természetesen a korábbi karabahi területek jelentős részének elvesztése, ami a kulturális örökség sérülésével is fenyeget. Már a harcok során megkezdődött a lehető legtöbb kulturális érték kimenekítése – így például a susai szőnyegmúzeumé – de mégis rengeteg kolostor, templom és más érték került azeri ellenőrzés alá, amelyekkel kapcsolatosan visszatérő vád örmény/arcahi oldalról, hogy azokat Azerbajdzsán szisztematikusan megsemmisíti, de legalábbis „örményteleníti”. Kiürítették például 2020 novemberében a 9-13. században épült és 2004-2005, illetve 2017-2020 között felújított Dadivank kolostort. Habár a kiürítés után orosz békefenntartók vonultak be a vallási épületegyüttesbe, november 28-án már az azeri hadsereg közölt videót a kolostorból,⁵¹ majd december 5-én az azerbajdzsáni ortodox (kaukázusi) albán-udi egyház egyik vezetőjét jelölték ki a kolostor lelkészének.⁵² A kaukázusi albán (és az azeri) álláspont szerint az örmények a terület megszállását követően „örményesítették” az ottani mintegy 300 albán templomot.⁵³

A háború következménye az is, hogy – a katonai realitással teljesen ellentétes módon – megerősödött a függetlenség iránti vágy: már az 1991-es népszavazás és az alkotmány emléknapján, 2020. december 10-én az arcahi külügyminisztérium a térség békéjének alapjaként a karabahi lakosság önrendelkezési jogának tiszteletben tartását nevezte meg.⁵⁴ A

---

51 Kəlbəcər rayonunun Vəng kəndində video (2020. november 28.) https://www.bbc.com/azeri/live/azerbaijan-54577122?ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbc_live&ns_linkname=5fc269bf10a1c302d6fbefc5%26K-%C9%99lb%C9%99c%C9%99r%20rayonunun%20V%C9%99ng%20k%C9%99ndind%C9%99n%20video%262020-11-28T15%3A16%3A16.513Z&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:f67a714e-06b9-4ff2-a2a4-632624a4e168&pinned_post_asset_id=5fc269bf10a1c302d6fbefc5&pinned_post_type=share

52 Preacher appointed to Khudavang monastery in Kalbajar (2020. december 5.) <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3345436.html>

53 Preacher appointed to Khudavang monastery in Kalbajar (2020. december 5.) <https://en.trend.az/azerbaijan/society/3345436.html>

54 Արցախի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի հարգումը

2021-es függetlenség napi (szeptember 2.) megemlékezéseket is alapvetően meghatározták a 2020-as háború következményei: Harutyunyan elnök a szülőfölddel szembeni történelmi kötelesség fontosságát hangsúlyozta,⁵⁵ a parlamenti díszülés az egységet hangsúlyozta,⁵⁶ a külügyminiszter pedig a fegyveres erők fontosságát méltatta.⁵⁷ Ez alkalomból amerikai kongresszusi képviselők is eljuttatták az üzeneteiket, amelyben a terület újjáépítésére és függetlenségének elismerésére irányuló szándékuknak adtak hangot.⁵⁸

Szintén megemlékezésre teremtett lehetőséget a 2020-as háború kirobbanásának első évfordulója 2021. szeptember 27-én, amikor 11 órára egyperces csendet hirdettek a 44 napos háború áldozatai emlékére. Akülügyminisztérium pedig közleményben hangsúlyozta, hogy Arcah azeri ellenőrzés („megszállás”) alá került területein az örmény kulturális és történelmi emlékek szisztematikus megsemmisítése zajlik, így Arcah célja ezeknek a területeknek a felszabadítása és a terület államiságának nemzetközi elismertetése. Kiemelte továbbá a közlemény, hogy olyan megoldás nem lehetséges, amelyben a terület Azerbajdzsán részét képezne bármilyen formában.⁵⁹ 2021. október 15-én az arcahi külügyminisztérium arról adott ki

---

տարածաշրջանում կայուն խաղաղության անկյունաքարն է. Արցախի ԱԳՆ (2020. december 10.) <https://armenpress.am/arm/news/1037399.html>

55 Մենք պատմական պարտավորություն ունենք՝ ապրելու արարել մեր սեփական հայրենիքում. Արախիկ Հարությունյանի ուղերձը Արցախի անկախության օրվա առթիվ (2021. szeptember 2.) <https://armenpress.am/arm/news/1062178.html>

56 Արցախակենտրոնացումը պիտի դառնա հայության առաջնահերթությունը. կայացավ Արցախի ԱԺ հատուկ նիստը (2021. szeptember 1.) <https://armenpress.am/arm/news/1062125.html>

57 Չինված ուժերը եղել են և կմնան Արցախի Հանրապետության անվտանգության կարևոր գրավականներից մեկը. Դավիթ Բաբայան (2021. szeptember 2.) <https://armenpress.am/arm/news/1062243.html>

58 ԱՄՆ մի խումբ կոնգրեսականներ շնորհավորել են Արցախի անկախության օրը (2021. szeptember 3.) <https://armenpress.am/arm/news/1062270.html>

59 Հաստատական ենք ամրապնդելու և զարգացնելու մեր անկախ և ինքնիշխան պետականությունը՝ բացառելով ցանկացած կարգավիճակ Ադրբեյջանի կազմում. Արցախի ԱԳՆ (2021. szeptember 27.) <https://armenpress.am/arm/news/1064090.html>

közleményt, hogy Azerbajdzsán célja az örmény lakosság elűzése a területről.⁶⁰

A műemlékek és a kulturális örökség kérdése hosszú ideje fájó pont az örmény és az azeri félnek is: az agdami mecset disznótelepként használata csak a legkirívóbb és legismertebb példa arra, hogy az örmény/arcahi fél sem tartja tiszteletben az azeri/muszlim közösséghez tartozó értékeket. Mindazonáltal kivételek vannak, például 2019-ben az Örményország Fejlesztéséért Kezdeményezés (IDeA) jótékonyági alapjának segítségével történt meg a susai Felső Mecset felújítása.⁶¹

Reintegráció Azerbajdzsánba

Azerbajdzsán számára az 1988-1994 közötti háború megalázó vereséggel ért véget, amelynek során elveszítették az ország területének mintegy hatodát. Az elmúlt évtizedekben többször történtek kísérletek a terület visszafoglalásában, de áttörést csak a drónok segítségével megnyert második karabahi háború hozott 2020 őszén. A moszkvai fegyverszünet, habár jelentős területeket adott vissza Azerbajdzsánnak emberéletek feláldozása nélkül, Baku számára kedvezőtlen alku volt: Susa elfoglalásával Arcah katonailag az összeomlás szélére került, Moszkva beavatkozása nélkül Baku vélhetően gyorsan megszállta volna a terület egészét, így viszont – eltérően a korábbi helyzettől – Azerbajdzsán területén orosz békefenntartók jelentek meg, akik gyakorlatilag életbiztosítást jelentenek Arcah és az ottani örmény lakosság számára.

Habár ennek az írásnak nem célja Hegyi Karabah biztonsági helyzetének bemutatása, ahogy az orosz békefenntartók szerepét szükséges volt megemlíteni – mint az örmény lakosság helyben maradásának egyetlen tényleges biztosítására képes erőt – úgy érdemes röviden kitérni Törökország katonai jelenlétére is. 2021. szeptember 6-10. között a Lachin-korridortól 300 méterre tartott közös hadgyakorlatot Azerbajdzsán Törökországgal,

---

60 Աղբբեջանը նպատակ ունի ճնշման ու տհաբեկման միջոցով հասնել Արցախի հայաթափմանը. Արցախի ԱԳՆ (2021. október 15.) <https://armenpress.am/arm/news/1065691.html>

61 Gohar Agha Upper Mosque restored in Shushi, Artsakh (2019. október 4.) <https://armenpress.am/eng/news/990534.html>

reakcióként a nem sokkal korábban a korridorban tartott „jelzésértékű” orosz hadgyakorlatra.⁶² A fegyverszüneti megállapodást követő első jelentősebb feszültség 2021 augusztusában tört ki Moszkva és Baku között, amikor az előbbi azzal vádolta Azerbajdzsánt, hogy az örmény fegyveres erőket lövik, az utóbbi pedig azzal Oroszországot, hogy szemet huny az örmény fegyveres erők Hegyi-Karabahba – vagyis Azerbajdzsán nemzetközileg elismert területén belülre – mozgatása felett, ráadásul azeri értesülések szerint – a nem harcoló személyezettel együtt – a térségben állomásozó orosz csapatok száma is lényegesen meghaladja a moszkvai fegyverszüneti egyezményben meghatározott számot.⁶³

A 2020. őszi háború során az azeri hadsereg néhány északi magaslati pontot tudott visszafoglalni Arcah-tól, illetve Arcah háború előtti területének mintegy harmadát, miután október első felében délen áttörték az örmény védelmi vonalakat. Szimbolikus szempontból – az örmény erők legyőzése mellett – Susa, Azerbajdzsán kulturális fővárosának visszafoglalása volt a legfontosabb eredmény. Ilham Alijev azeri államfő maximálisan kihasználja a katonai és politikai sikert: már 2020. november 16-án látogatást tett a harcok során felszabadított Fuzuli és Jabrayil körzetekben, majd november 23-án a fegyverszünet értelmében kiűrtett Agdam városában. Itt imádkozott a mecsetben, amelynek Mekkából származó Koránt ajándékozott, majd a mecset előtti beszédében hangsúlyozta, hogy Agdamot és minden elpusztított települést újjáépítenek.⁶⁴ December 1-jén Alijev újabb üzenetet intézett

---

62 A fegyverszüneti megállapodás értelmében a Lachin-korridor Azerbajdzsán szuverenitása alá került, de az orosz fegyveres erők (FSZB) jogosult az Örményország és Hegyi-Karabah közötti kapcsolattartást ott fegyveres erővel biztosítani.

63 HUSEYNOV, Vasif: Azerbaijan Increasingly Critical of Russia's Peacekeeping Mission in Karabakh (2021. szeptember 22.) https://jamestown.org/program/azerbaijan-increasingly-critical-of-russias-peacekeeping-mission-in-karabakh/?mc_cid=ed86f82537&mc_eid=056f889926

64 President Ilham Aliyev and first lady Mehriban Aliyeva visited liberated from occupation Aghdam city (2020. november 24.) https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_and_first_lady_Mehriban_Aliyeva_visited_liberated_from_occupation_Aghdam_city_VIDEO-1649187

Azerbajdzsán népéhez abból az alkalomból, hogy Lachin régió megegyezés szerinti része is visszatért azeri kontroll alá és ezzel „a Hegyi-karabahi konfliktus véget ért”. Az államfő ekkor üzent az örmény lakosságnak is, róluk „a Hegyi-Karabahban élő örményekként” beszélt, akik azeri állampolgárok és akiknek „jó soruk” lesz az egységes Azerbajdzsánon belül, ahol békében tudnak majd együtt élni a visszatérő azeriekkel.⁶⁵

A területek visszaszerzését követően gyakoriak lettek az államfői látogatások: így december 23-án, január 15-én, március 15-16-án, április 26-án is megfordult a régióban. A területen elsősorban az aknamentesítés jelentett kihívást, de az államfői látogatások jól mutatják, hogy hogyan zajlik – jelentős pénzügyi ráfordításokkal és kifejezetten gyorsan – a területek Azerbajdzsán többi részéhez történő kapcsolása. Tekintve, hogy Azerbajdzsán többi részén nagy különbségek vannak a vidéki és a városi, főleg bakui életszínvonal között, jelzésértékű, hogy Azerbajdzsán kiemelten fejleszteni kívánja a visszaszerzett területeket és azon „okos városokat” és településeket kíván felépíteni, valamint gazdasági és turisztikai desztinációvá fejleszteni a visszaszerzett országrészeket.⁶⁶ Az azeri kormányzati tervek szerint Agdam ipari, Jabrayil logisztikai és kereskedelmi, Susa kulturális és turisztikai, a vízforrásairól híres Kalbajar pedig üdülőközponttá fog válni.⁶⁷

Az azeri államfő 2021. február 14-én Zangilan körzetben arról beszélt, hogy a 2020 előtt is azeri kézen levő Horadiz és a most felszabadult, Örményországgal határos Aghband település között vasútvonal épül, illetve bejelentette, hogy „okos falvakat” fognak létrehozni, amelyekbe az azeri lakosság költözhet. Az út során kifejezetten ellentétbe állította a „kutyaházakban” élő örmények és az Azerbajdzsán általi újjáépítés

---

65 Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev xalqa müraciət edib (2020. december 1.) https://azertag.az/xeber/Azerbaiyan_Prezidenti_Ilham_Aliyev_xalqa_muraciet_edib_VIDEO-1654963

66 Azerbaijan to build 'smart cities' in liberated regions (2021. február 9.) <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/azerbaijan-to-build-smart-cities-in-liberated-regions/2138777>

67 Opening of Fuzuli Airport Marks Important Step in Reconstruction Efforts, But Problems Remain (2021. szeptember 14.) <https://icrcenter.org/opening-of-fuzuli-airport-marks-important-step-in-reconstruction-efforts-but-problems-remain/>

eltérőségét.⁶⁸ Május 12-én elektromos alállomást avatott Susában,⁶⁹ illetve egyebek mellett letette az új susai 1-es számú általános iskola⁷⁰ és egy új mecset⁷¹ alapköveit. Május 28-án Agdamban egyéb programok mellett letette a Barda-Agdam autópálya,⁷² az első lakónegyed,⁷³ az ipari park,⁷⁴ illetve az egyes számú általános iskola⁷⁵ alapköveit, illetve bejelentette, hogy a városban egy győzelmi és egy megszállási múzeum is létesül.⁷⁶ Az államfő bejelentette azt is, hogy jóváhagyta Agdam újjáépítési tervét, az elsőt a felszabadított városok közül, a város lakossága pedig a háború előtt 36.000 főről az újjáépítés és a szintén újjáépítendő környező települések hozzácsatolása után 100.000 főre nő majd⁷⁷ – vagyis az ország mostani ötödik legnagyobb városával egyenlő lakosság számú lesz és a lélekszáma alig marad el az örmény Arcah teljes lakosságától. Agdam a környezetbarát működésre

---

68 Ilham Aliyev and first lady Mehriban Aliyeva visited Fuzuli, Zangilan, Lachin and Jabrayil districts (2021. február 14.) <https://en.president.az/articles/50632>

69 Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva are on visit to Shusha 110/35/10 kV substation launched in Shusha (2021. május 12.) <https://en.president.az/articles/51462>

70 Ilham Aliyev lays foundation stone for school No1 in Shusha (2021. május 12.) <https://en.president.az/articles/51471>

71 Ilham Aliyev laid foundation stone for new mosque in Shusha (2021. május 12.) <https://en.president.az/articles/51463>

72 Ilham Aliyev has attended a groundbreaking ceremony of Barda-Aghdam highway (2021. május 28.) <https://en.president.az/articles/51766>

73 Ilham Aliyev has attended a groundbreaking ceremony for the first residential building to be built in the city of Aghdam (2021. május 28.) <https://en.president.az/articles/51768>

74 Ilham Aliyev attended groundbreaking ceremony for Aghdam Industry Park (2021. május 28.) <https://en.president.az/articles/51769>

75 Ilham Aliyev laid foundation stone for new building of Aghdam city school No1 (2021. május 28.) <https://en.president.az/articles/51776>

76 Victory Museum and Open Air Occupation Museum to be built in Aghdam (2021. május 28.) <https://en.president.az/articles/51782>

77 President Ilham Aliyev attended ceremony to lay foundation stone for restoration of Aghdam city, met with members of general public (2021. május 31.) https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_attended_ceremony_to_lay_foundation_stone_for_restoration_of_Aghdam_city_met_with_members_of_general_public_VIDEO-1792729

épül a tervek szerint, gyalogos és biciklis forgalomra, tömegközlekedésre, illetve közösségi autóbérlésre (car sharing).⁷⁸

Az elnök 2021. június 14-én Fuzuliban megtekintette a Győzelem autótú munkálatait,⁷⁹ illetve a Susa és Fuzuli városokat Azerbajdzsán többi részével összekötő autópálya építését,⁸⁰ a Kondalanchay víztározót,⁸¹ illetve átadta a térség újonnan épített elektromos állomását.⁸² A program legnagyobb eseménye Recep Tayyip Erdoğan török államfő susai látogatása volt, ahol Azerbajdzsán és Törökország aláírták a két ország közötti politika, gazdasági, kereskedelmi, energetikai, kulturális, sport és oktatási kapcsolatok szorosabbra fűzését célzó Susai Nyilatkozatot. A török államfő „megszállt Susa városában” történt látogatása ellen Arcah parlamentje 2021. június 15-én tiltakozott és azt, illetve Törökország törekvéseit a térség biztonságával, valamint Oroszország és Irán érdekeivel ellentétesnek nevezte.⁸³

Augusztusban Kalbajar és Lachin körzetekben tett látogatást, illetve megtekintette az elkészült Ahmadbayli-Fuzuli-Susa Győzelem autótúat,⁸⁴ a Fuzuliban „a világon talán leggyorsabban” épülő új nemzetközi repülőtér,⁸⁵

---

78 President Ilham Aliyev attended ceremony to lay foundation stone for restoration of Aghdam city, met with members of general public (2021. május 31.) https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_attended_ceremony_to_lay_foundation_stone_for_restoration_of_Aghdam_city_met_with_members_of_general_public_VIDEO-1792729

79 Ilham Aliyev viewed construction of Ahmadbayli-Fuzuli-Shusha highway and Victory road (2021. június 14.) <https://en.president.az/articles/52104>

80 Ilham Aliyev viewed construction of Ahmadbayli-Fuzuli-Shusha highway and Victory road (2021. június 14.) <https://en.president.az/articles/52104>

81 Ilham Aliyev visited Ashghi Kondalanchay reservoir in Fuzuli district (2021. június 14.) <https://en.president.az/articles/52103>

82 Ilham Aliyev inaugurated “Fuzuli” substation (2021. június 14.) <https://en.president.az/articles/52105>

83 Artsakh Parliament issued statement over the visit of Turkish President Erdogan to Shushi (2021. június 15.) <https://artsakhpress.am/eng/news/145439/artsakh-parliament-issued-statement-over-the-visit-of-turkish-president-erdogan-to-shushi.html>

84 Ilham Aliyev viewed completion of work at Ahmadbayli-Fuzuli-Shusha Victory road (2021. augusztus 29.) <https://en.president.az/articles/52872>

85 Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva viewed works done at

valamint részt vett Molla Penah Vagif azeri költő mauzóleumának és mellszobrának susai felavatásán. Október 4-én Jabrayilban elektromos alállomást⁸⁶ és határőrlaktanyát⁸⁷ avatott, illetve letette egyebek között az ipari park,⁸⁸ egy új kórház⁸⁹ és egy középiskola⁹⁰ alapköveit. Október 9-én Khojavandban (örményül Martuni) megtekintette a térséget Azerbajdzsán többi részével összekötő főutak építésének állapotát, illetve letette egy elektromos alállomás alapkövét. Október 26-án ismét találkozott Erdoğan török elnökkel Karabahban, ezúttal együtt nyitották meg az elkészült Fuzuli Nemzetközi Repülőtérét,⁹¹ illetve megtekintették a zangilani „okos falu” projektet.⁹²

Összegzés

A nemzetközi közösség számára a 2020. őszi második karabahi háború sok szempontból emlékezetes esemény: így például ez volt az első olyan háború, amelyet drónok bevetésével nyert meg az egyik fél, illetve jelentős részben helyreállt Azerbajdzsán területi integritása, valamint Oroszország ebben a

---

Fuzuli International Airport (2021. augusztus 29.) <https://en.president.az/articles/52873>

86 “Jabrayil” substation was inaugurated (2021. október 5.) <https://en.president.az/articles/53332>

87 Ilham Aliyev inaugurated complex of State Border Service’s military unit in Jabrayil (2021. október 4.) <https://en.president.az/articles/53333>

88 Ilham Aliyev laid foundation stone for “Araz Valley Economic Zone” Industrial Park to be established in East Zangazur economic region (2021. október 5.) <https://en.president.az/articles/53331>

89 Foundation stone for Jabrayil District Central Hospital was laid (2021. október 5.) <https://en.president.az/articles/53334>

90 Ilham Aliyev laid foundation stone for secondary school named after academician Mehdi Mehdizade in Jabrayil (2021. október 5.) <https://en.president.az/articles/53339>

91 Ilham Aliyev and President of the Republic of Turkey Recep Tayyip Erdogan attended the opening ceremony of Fuzuli International Airport (2021. október 26.) <https://en.president.az/articles/53734>

92 Presidents of Azerbaijan and Turkey viewed work done under “smart village” project in Zangilan (2021. október 26.) <https://en.president.az/articles/53744>

térségben is megjelent katonai erővel. A karabahi kérdés azonban nem nyert megoldást: az örmény és az azeri felek közötti sérelmek hosszú sora egyelőre kizárja a bizalomépítést, sőt, inkább a revans látszik esélyesebbnek azeri részről az 1990-es évek elején vívott első karabahi háborúban elszenvedett megalázó vereség emlékezetből kitörlése érdekében.

A második karabahi háború egyértelművé tette, hogy Baku rendelkezik a terület elfoglalásához szükséges katonai fölényvel; a teljes örmény vereséget Moszkva közbelépése akadályozta meg. Nyilvánvaló, hogy 2020 őszén csak Oroszország térségbe történő bevonulása akadályozta meg azt, hogy Arcahból az örmény lakosság egésze elmeneküljön, a gazdaságilag és morálisan is nehéz helyzetben levő Örményországra pedig rászakadjon 100.000-nél több karabahi menekült ellátásának nehézsége és Karabah végleges elvesztésének fájdalma. A 2020. november 10-i megállapodás egyelőre befagyasztotta a frontvonalat, de mindenki megismerte az új erőviszonyokat.

A visszaszerzett területek azeri reintegrációja jó ütemben halad: a cél egyértelműen annak érzékeltetése, hogy Azerbajdzsánban jobb élete lenne a karabahiaknak. Baku perspektivikusan a területi integritása helyreállításával számol, vagyis Karabah egészének visszaszerzésével – ennek akadálya ma csak az orosz hadsereg jelenléte. Az azeri üzenetek azonban azt mutatják, hogy nem várható egy valódi autonómia biztosítása a karabahi örményeknek, így reálisan az esetleges impériumváltozás véget vet a karabahi örmény etnikai jelenlétnek is. Ezt tudja már Örményország és Arcah is: a Törökország és Azerbajdzsán közé beékelődő előbbi kénytelen volt felismerni, hogy Moszkva nem bocsátja meg a táborból való kimozdulás szándékát – ez a felismerés pedig alapvetően korlátozza a mozgásterét. Arcah fölött pedig immár Damoklész kardja lebeg: a terület örmény léte és működése egyedül Moszkva szándékaitól függ, immár elveszett az örmény katonai fölény hite, miközben az azeri nyomás várhatóan egyre erősödni fog.